

ΟΙ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΟΥ
ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΟΣ ΤΗΣ
ΙΔΙΩΤΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ ΣΤΟ
ΚΑΡΤΕΣΙΑΝΟ ΜΟΝΤΕΛΟ
ΤΟΥ ΕΑΥΤΟΥ

ΕΠΟ22 ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ
ΤΕΤΑΡΤΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
ΘΟΔΩΡΗΣ ΣΟΛΛΑΤΟΣ
ΜΑΪΟΣ 2007

Περιεχόμενα

1. Εισαγωγή.....	3
2. Από το νου στη γλώσσα.....	3
3. Μορφές ζωής και γλωσσικά παιχνίδια.....	4
4. Το Επιχείρημα της Ιδιωτικής Γλώσσας.....	4
5. Οι συνέπειες.....	5
6. Επίλογος.....	7
Βιβλιογραφία.....	8

Εκφώνηση εργασίας:

Παρουσιάστε το επιχείρημα του ύστερου Wittgenstein ενάντια στην δυνατότητα ύπαρξης "ιδιωτικής γλώσσας". Εξηγήστε τις συνέπειες της αποδοχής αυτού του επιχειρήματος στο ως τότε παραδοσιακά αποδεκτό καρτεσιανό μοντέλο του εσωτερικά και ιδιωτικά συγκροτημένου εαυτού

1. Εισαγωγή

Η στροφή προς τη γλώσσα που κηρύσσει η αναλυτική φιλοσοφία αποτελεί κατά τον Βαλλιάνο την πιο καινοτόμο και ριζοσπαστική διανοητική τάση του 20ου αιώνα¹. Η απόρριψη του αριστοτελικού οντολογικού ολισμού, της τελολογικής δηλαδή άποψης που κατατάσσει τα εμπειρικά πράγματα σε συγκεκριμένες οντολογικές κατηγορίες², οδηγεί στη συγκρότηση μέσα στη γλώσσα ενός «λογικού χώρου»³. Μιας δηλαδή λογικής δομής που αποτελεί τη *ραχοκοκαλιά της ανθρώπινης γλώσσας*⁴. Η πολυμορφία και η ποικιλία των εκφραστικών τρόπων της ανθρώπινης γλώσσας υποβάλλει τον κίνδυνο της σύγχυσης: πρωταρχικό λοιπόν κριτήριο για την αναλυτική φιλοσοφία είναι η εξόρυξη του νοήματος μέσα από τις *συντάδες φραστικών κατασκευών* που αποτελούν τη γλώσσα. Αν αυτό το νόημα δεν είναι δυνατόν να βρεθεί μέσα σε μια πρόταση, τότε ανεξάρτητα από την ομορφιά ή την ρητορική της αξία, η πρόταση αυτή είναι *εντελώς κενή, είναι μια α-νοησία*⁵.

Η θεμελίωση της σύγχρονης λογικής έγινε από τον Φρέγκε, ο οποίος εισήγαγε και την διάκριση ανάμεσα στην *αναφορά* μιας έκφρασης και στο νόημά της⁶. Ο Φρέγκε αντιμετώπισε τη γλώσσα ως ένα σύστημα νοηματικών συναρτήσεων, μια λογική διαπλοκή νοημάτων⁷. Οι έρευνές του αποτέλεσαν την αρχή της γλωσσικής στροφής στην φιλοσοφία.

Η στροφή αυτή συνεχίστηκε με τον Ράσελ. Με παρόμοιο τρόπο με τον Φρέγκε, ο Ράσελ θεμελίωσε τη θεωρία του «λογικού ατομισμού», όπου οι περίπλοκες δομές του λόγου αναλύονται στα απλά νοηματικά (ατομικά) συστατικά τους. Ο υπολογισμός έτσι της αλήθειας μιας πρότασης γίνεται με αναφορά στην *αληθειακή αξία* των ατομικών συστατικών της⁸.

Ο Βιτγκενστάιν ολοκλήρωσε τη στροφή προς τη γλώσσα που άρχισε ο Φρέγκε. Στο πρώτο του έργο, το *Tractatus Logico-philosophicus*, αναπτύσσει την «απεικονιστική θεωρία» του νοήματος. Σύμφωνα με αυτήν, η δομική ισομορφία που υφίσταται ανάμεσα στη γλώσσα και στον κόσμο είναι αυτή που επιτρέπει στη γλώσσα να περιγράψει τον κόσμο⁹. Διαφοροποιείται έτσι από τον Ράσελ και τους λογικούς θετικιστές, καθώς θεωρεί ότι *το νόημα σχηματίζεται αποκλειστικά μέσα στη γλωσσική περιοχή* λόγω της παραπάνω δομικής ισομορφίας. Η σχέση γλώσσας-κόσμου δεν προκύπτει εκ των υστέρων μέσα από μια επαγωγική διαδικασία, αλλά αποτελεί μια πρωτογενή ταυτότητα¹⁰.

Βλέπουμε λοιπόν ότι η γλωσσική στροφή της αναλυτικής φιλοσοφίας είχε σημαντικές συνέπειες στην μέχρι τότε παραδοσιακή φιλοσοφία. Μια από αυτές θα εξετάσουμε αναλυτικότερα στη συνέχεια. Η σημασία που απέκτησε η γλώσσα στην φιλοσοφική έρευνα, γίνεται φανερή από τις συνέπειες που έχει το επιχείρημα που παρουσιάζει ο Βιτγκενστάιν στο ύστερο έργο του για την θέση της γλώσσας σε σχέση με το εγώ.

2. Από το νου στη γλώσσα

Αναλύοντας τη δομή της σκέψης μέσω της γλώσσας, ο Βιτγκενστάιν προσπαθεί να ανακαλύψει μέσω αυτής της δομής τα όρια της σκέψης, ένα εγχείρημα παρόμοιο με αυτό του Καντ

1 Βαλλιάνος, Π. *Φιλοσοφία στην Ευρώπη: Νεότερα και σύγχρονα ρεύματα (19^{ος}-20^{ος} αιώνες)*, ΕΑΠ, Πάτρα 2004 (συντομογραφία: Βαλλιάνος), σ. 200

2 Βαλλιάνος, σ. 201

3 Βαλλιάνος, σ. 202

4 Βαλλιάνος, σ. 203

5 Βαλλιάνος, σ. 203

6 Kenny, A. (επιμ.), *Ιστορία της δυτικής φιλοσοφίας*, εκδ. Νεφέλη, Αθήνα 2006 (συντομογραφία: Kenny), σ. 336

7 Βαλλιάνος, σ. 206

8 Βαλλιάνος, σ. 207-208

9 Βαλλιάνος, σ. 215

10 Βαλλιάνος, σ. 218

στην «Κριτική του Καθαρού Λόγου¹¹». Ο Καντ χαρακτηρίζει απροσπέλαστο το «πράγμα καθαυτό» επειδή ο νους μας είναι έτσι κατασκευασμένος που δεν μπορεί να το αγγίξει¹². Ο Βιτγκενστάιν ζητά να μη μιλάμε για το «μυστικό», τα πράγματα δηλαδή που δεν χωράνε μέσα στις λέξεις: *Για εκείνο περί του οποίου δεν μπορούμε να ομιλούμε θα πρέπει να σιωπούμε¹³*. Το κοινό των δύο αποφάνσεων είναι το όριο στο λόγο. Η διαφορά τους είναι το πώς τίθεται αυτό το όριο. Για τον Καντ, τίθεται από τον ίδιο το νου. Για τον Βιτγκενστάιν, τίθεται από τη γλώσσα.

Η σημασία αυτής της διαφοράς γίνεται αντιληπτή αν εξετάσουμε τη λειτουργία της γλώσσας όπως αναλύεται από τον Βιτγκενστάιν. Ήδη από το πρώτο του έργο, το *Tractatus*, η γλώσσα κατανοείται ως ένα δημόσιο και αντικειμενικό σύστημα κανόνων, οδηγώντας έτσι στην υποταγή της υποκειμενικότητας στη διυποκειμενικότητα¹⁴. Αν στον Καντ η υποκειμενική διάσταση της γνώσης παίζει βασικό ρόλο¹⁵, στον Βιτγκενστάιν παραμερίζεται για να αντικατασταθεί από ένα νόημα ανεξάρτητο από τα υποκείμενα το οποίο υπάρχει σε έναν κοινό λογικό χώρο¹⁶.

3. Μορφές ζωής και γλωσσικά παιχνίδια

Αυτός ο θεωρητικός άξονας διατηρήθηκε και στο όψιμο έργο του Βιτγκενστάιν. Όμως η αυστηρότητα του λογικού ατομισμού υποχωρεί, δίνοντας τη θέση της σε μια πιο ολιστική άποψη περί γλώσσας¹⁷. Η μοναδικότητα του νοήματος της κάθε πρότασης και η έννοια της «ιδεώδους γλώσσας» του Ράσελ ακυρώνονται καθώς ο Βιτγκενστάιν αναθεωρεί τις παλαιότερες απόψεις του.

Στις «Φιλοσοφικές Έρευνες» εισάγεται η έννοια του «γλωσσικού παιχνιδιού»: η έννοια της σωστής χρήσης της γλώσσας, της σταθερότητας του νοήματος, αμφισβητείται. Σημασία έχει η πραγματική πρακτική των ομιλητών της γλώσσας¹⁸. Αυτή η πρακτική διαφέρει ανάμεσα σε κάθε συγκροτημένη κοινότητα, ανάμεσα σε κάθε «μορφή ζωής» όπως τις ονομάζει. Έτσι, κάθε «μορφή ζωής» έχει το δικό της «γλωσσικό παιχνίδι», οι κανόνες του οποίου δεν είναι καν δεδομένοι εκ των προτέρων: καθορίζονται βάσει ενός περίπλοκου πλέγματος σημασιών, πρακτικών ενασχολήσεων, κοσμοθεωρητικών προσανατολισμών και με βάση τη χρήση της γλώσσας. Το νόημα του κάθε όρου δεν είναι μόνιμο και αιώνια καθορισμένο, αλλά αλλάζει συνεχώς ανάλογα με τη χρήση¹⁹. Άρα, εφ' όσον το νόημα είναι αδιαχώριστο από το νου, τι είναι αυτό που δίνει νόημα στα λόγια μας; Είναι κάτι που βρίσκεται μέσα στο νου²⁰; Η απάντηση του Βιτγκενστάιν οδηγεί στην εξήγηση του υποκειμένου της γλωσσικής πράξης ως εξαρτήματος ενός δημοσίου λόγου, ενός κοινωνικού συστήματος νοημάτων²¹. Η συνέπεια αυτής της εξήγησης είναι το Επιχείρημα της Ιδιωτικής Γλώσσας.

4. Το Επιχείρημα της Ιδιωτικής Γλώσσας.

Ο Βιτγκενστάιν αναρωτιέται αν μπορεί να υπάρξει μία γλώσσα ιδιωτική. Μια γλώσσα που να αναφέρεται σε αυτά τα πράγματα (αισθήματα, διαθέσεις) τα οποία γνωρίζει μόνο εκείνος που τη μιλάει²². Δεν πρόκειται για την έκφραση αυτών των πραγμάτων στην κοινή

11 Kenny, σ. 350

12 Βαλλιάνος, σ. 37

13 Βαλλιάνος, σ. 220

14 Βαλλιάνος, σ. 222

15 Βαλλιάνος, σ. 38

16 Βαλλιάνος, σ. 222

17 Kenny, σ. 361

18 Kenny, σ. 368-370

19 Βαλλιάνος, σ. 224-225

20 Kenny, σ. 362

21 Βαλλιάνος, σ. 226

22 Wittgenstein, Ludwig, *Φιλοσοφικές Έρευνες*, εισαγωγή - μετάφραση - σχόλια Π. Χριστοδουλίδης, εκδ.

Παπαζήση, Αθήνα 1977, (συντομογραφία: Φ.Ε.), σ. 120

γλώσσα, αλλά για μια γλώσσα που αναφέρεται άμεσα σε αυτά τα ιδιωτικά αισθήματα. Προσπαθώντας να ορίσει την έννοια «ιδιωτικό αίσθημα», ο Βιτγκενστάιν χρησιμοποιεί ως παράδειγμα τον πόνο. Όταν ένας άνθρωπος πονάει, οι υπόλοιποι μπορούν μόνο να υποθέσουν ότι πονάει. Μπορούμε ίσως να πούμε ότι «ξέρουν» ότι πονάει, αλλά όχι με την ίδια βεβαιότητα που το ξέρει το υποκείμενο του πόνου. Για να επιτύχει τον διαχωρισμό, ο Βιτγκενστάιν λέει ότι κάποιος «έχει» πόνο. Έτσι, αν οι άλλοι μαθαίνουν τα συναισθήματα μέσω της συμπεριφοράς και μπορούν να αμφιβάλλουν γι αυτά, δεν μπορούμε να πούμε το ίδιο και για το υποκείμενο: το υποκείμενο δεν «γνωρίζει» τα συναισθήματά του, τα «έχει»²³. Αυτό που γνωρίζει λοιπόν ένας τρίτος όταν «ξέρει» ότι εγώ πονάω, είναι κάτι διαφορετικό από τον πόνο που «έχω» εγώ. Στη δεύτερη περίπτωση μιλάμε για ένα «ιδιωτικό αίσθημα». Η ουσία εδώ δεν είναι ότι ο καθένας έχει το δικό του υπόδειγμα για ένα ιδιωτικό αίσθημα, αλλά ότι δεν μπορεί κανείς να ξέρει αν και ο άλλος έχει το ίδιο υπόδειγμα. Θα ήταν δυνατόν λοιπόν να υποθέσει κανείς (αλλά όχι και να επαληθεύσει) ότι κάποιοι άνθρωποι έχουν ένα αίσθημα του κόκκινου χρώματος και κάποιοι άλλοι ένα διαφορετικό αίσθημα²⁴. Ο Βιτγκενστάιν ξεκινάει αναλύοντας το πώς μαθαίνεται η γλώσσα. Ως μια πρώτη δυνατότητα εξετάζει την περίπτωση μια λέξη να αντικαθιστά την πρωταρχική, φυσική έκφραση του αισθήματος που εκφράζει. Ένα παιδί φωνάζει ή κλαίει γιατί πονάει. Αργότερα μαθαίνει να λέει «πονάω» αντί να φωνάζει. Η λέξη δεν περιγράφει το ξεφωνητό - το αντικαθιστά²⁵. Σε αυτήν την περίπτωση λοιπόν έχουμε μια σύνδεση των λέξεων με τις φυσικές, εξωτερικές εκδηλώσεις των αισθημάτων που εκφράζουν. Άρα δεν μπορούμε να μιλάμε για «ιδιωτική γλώσσα»²⁶. Εξετάζει επίσης την περίπτωση όπου κάποιος απλώς ονομάζει ένα αίσθημά του. Δημιουργεί δηλαδή έναν δεσμό ανάμεσα σε μια λέξη και ένα αίσθημα. Η ύπαρξη αυτού του δεσμού βασίζεται στη δυνατότητα ανάμνησης αυτού του δεσμού. Τότε όμως δεν υπάρχει κανένα κριτήριο για την ορθότητα της λέξης²⁷. Δεδομένου λοιπόν ότι η γλώσσα είναι μια επίκτητη δεξιότητα, ο Βιτγκενστάιν αναζητά την ύπαρξη ενός κριτηρίου ορθής εφαρμογής της. Αυτό το κριτήριο πρέπει να είναι ανεξάρτητο από το υποκείμενο. Άρα, ένα τέτοιο κριτήριο δεν μπορεί να υπάρξει σε μια «ιδιωτική γλώσσα»²⁸. Η γλώσσα είναι εξ' ορισμού δημόσια και κάθε προσπάθεια δημιουργίας μιας «ιδιωτικής γλώσσας» αποτυγχάνει.

5. Οι συνέπειες

Ο Βιτγκενστάιν ασχολήθηκε κυρίως με τα αισθήματα, αλλά το συμπέρασμα που προκύπτει από το επιχείρημα της ιδιωτικής γλώσσας είναι κατά τον Kenny φανερά γενικεύσιμο. Τα εξωτερικά κριτήρια είναι αναγκαία για τα εσωτερικά πράγματα, τα οποία εκτός από τα αισθήματα μπορούν να είναι πεποιθήσεις, σκέψεις, προθέσεις και σχεδόν κάθε τι που θα μπορούσε να χαρακτηριστεί νοητικό²⁹.

Όταν ο Ντεκάρτ προσπαθεί να θεμελιώσει την πρώτη αρχή της γνώσης, ξεκινάει από το «εγώ». Το πρώτο πράγμα για το οποίο μπορεί να είναι σίγουρος, είναι ότι υπάρχει, ακριβώς επειδή αμφιβάλλει, άρα σκέφτεται: *cogito ergo sum*³⁰. Όμως η σκέψη, ο στοχασμός, προϋποθέτει κατά τον Βιτγκενστάιν την ύπαρξη μιας ιδιωτικής γλώσσας και εφ' όσον αυτή δεν μπορεί να υπάρξει, το επιχείρημα του Ντεκάρτ δεν έχει νόημα. Η γνώση για τον Ντεκάρτ βασί-

23 Φ.Ε., σ. 120-121

24 Φ.Ε., σ. 127

25 Φ.Ε., σ. 120

26 Φ.Ε., σ. 123

27 Φ.Ε., σ. 124

28 Kenny, σ. 364

29 Kenny, σ. 366

30 Μολύβας, Γ., *Φιλοσοφία στην Ευρώπη* τόμος Β', ΕΑΠ, Πάτρα 2004 (συντομογραφία: Μολύβας), σ. 34-35

ζεται σε ιδέες και οι ιδέες είναι προϊόντα της νόησης³¹. Αν αυτή η νόηση χρειάζεται εξωτερικά κριτήρια ώστε να μεσολαβήσει για την γνώση του αισθητού (εξωτερικού) κόσμου, τότε η ενορατική θεμελίωση της γνώσης είναι κενή. Ο Ντεκάρτ λέει: *σκέφτομαι άρα υπάρχω*. Ο Βιτγκενστάιν του απαντάει: την έννοια «σκέφτομαι» την έμαθες μαζί με την γλώσσα³².

Η νοησιαρχία του παραδοσιακού μοντέλου είναι έκδηλη και σε άλλους φιλοσόφους που ακολούθησαν. Η «κοπερνίκεια επανάσταση» του Καντ είναι άλλο ένα παράδειγμα. Ο Καντ ξεκινάει από την παραδοχή ότι ο νους είναι εξοπλισμένος με έμφυτες έννοιες που δίνουν μορφή στην εμπειρική πραγματικότητα³³. Η αιτιότητα είναι για τον Καντ μια έννοια που αποτελεί συνθετική εκ των προτέρων γνώση³⁴. Τι εννοεί όμως ο Καντ όταν λέει «αιτιότητα»; Δεν είναι ακριβώς το γεγονός πως εννοούμε μια πρόταση που δίνει νόημα στην πρόταση, αναρωτιέται ο Βιτγκενστάιν³⁵. Ο Καντ θεωρεί πως η συνθετική εκ των προτέρων γνώση, οι «κατηγορίες» που πληρώνονται με υλικό περιεχόμενο μέσω των αισθήσεων, είναι ο τρόπος σύζευξης των εννοιών με τη φύση³⁶. Η νόηση είναι δηλαδή και πάλι στο επίκεντρο. Όμως η απαίτηση του Βιτγκενστάιν για την ύπαρξη κριτηρίων ορθής εφαρμογής των συνδέσεων μεταξύ των εννοιών και των πραγμάτων μετατοπίζει την ουσία στην γλώσσα. Όπως λέει ο Kenny, *το Επιχείρημα της Ιδιωτικής Γλώσσας επανατοποθετεί τη γλώσσα στη θέση που της ανήκει στον ανθρώπινο βίο*³⁷. Ή, με τα λόγια του Βιτγκενστάιν, *την ουσία την εκφράζει η γραμματική*³⁸.

Μια ακόμα συνέπεια της παραδοσιακής νοησιαρχίας ήταν και η διχοτομία σώματος και νου. Για τον Ντεκάρτ, αυτό που μας κάνει πραγματικά αυτό που είμαστε είναι ο νους και όχι το σώμα³⁹. Ο Καντ εξέτασε κριτικά αυτήν την θέση μέσω της ανάγκης για εμπειρικά δεδομένα που θα δώσουν περιεχόμενο στις έμφυτες έννοιες. Όμως το επιχείρημα της ιδιωτικής γλώσσας ήταν αυτό που τελικά ανέτρεψε την καρτεσιανή φιλοσοφία του νου. Αν ακόμα και για τις πιο προσωπικές και ιδιωτικές σκέψεις βασιζόμαστε σε μια γλώσσα που δεν μπορεί να αποκοπεί από την δημόσια και σωματική της έκφραση, τότε η καρτεσιανή διχοτομία σώματος-νου είναι αστήρικτη. Όπως αναφέρει ο Kenny, αυτή η ανατροπή θεωρείται από πολλούς το μεγαλύτερο επίτευγμα του Βιτγκενστάιν⁴⁰.

Στα θεμέλια του καρτεσιανού δυϊσμού βρίσκεται η προϋπόθεση της αμεσότητας της αίσθησης. Αυτήν ακριβώς την προϋπόθεση θέτει ως στόχο ο Βιτγκενστάιν όταν αμφισβητεί το γνωστικό περιεχόμενο μιας έκφρασης που αναφέρεται στα εσωτερικά αισθήματα του υποκειμένου. Δεν έχει νόημα η αμφιβολία για ένα αίσθημα που εγώ «έχω»⁴¹· τότε δεν έχει νόημα και η βεβαιότητα και συνεπώς δεν μπορούμε να μιλάμε για «γνώση». Η άμεση υποκειμενική γνώση είναι η μόνη βέβαιη γνώση για τον κλασσικό αγγλικό εμπειρισμό και πάνω σε αυτήν θεμελιώνεται η εμπειρική γνώση. Αν υπήρχε η δυνατότητα μιας ιδιωτικής γλώσσας, θα επέτρεπε την υποκειμενική θεμελίωση κάθε εμπειρικής, αντικειμενικής γνώσης πάνω στην έννοια της άμεσης εμπειρίας ενός καθαρού υπερ-εμπειρικού «εγώ». Στην αντίθετη περίπτωση, όλα όσα μπορούμε να γνωρίσουμε τοποθετούνται στο ίδιο γνωστικό επίπεδο και ο συμπεριφορισμός απομένει ως ο μόνος ορθός τρόπος ψυχολογικής έρευνας. Ο Βιτγκενστάιν δεν δέχεται αυτήν την αναγωγή του αισθήματος στην συμπεριφορά, ούτε όμως και την καρτεσιανή θεμελίωση της γνώσης στο νου, θέτοντας έτσι ερωτήματα τα οποία αφήνει αναπάντη-

31 Μολύβας, σ. 34

32 Φ.Ε., σ. 153

33 Βαλλιάνος, σ. 33

34 Βαλλιάνος, σ. 34

35 Φ.Ε., σ. 148

36 Βαλλιάνος, σ. 36

37 Kenny, σ. 364

38 Φ.Ε., σ. 151

39 Kenny, σ. 163

40 Kenny, σ. 164

41 Φ.Ε., σ. 131

τα⁴².

6. Επίλογος

Το επιχείρημα της ιδιωτικής γλώσσας αποτελεί μέρος της πολεμικής του Βιτγκενστάιν ενάντια στην παραδοχή ότι *η φιλοσοφία μπορεί να επιβάλλει τάξη και βεβαιότητα στο νου πριν ριψοκινδυνέψει στον φυσικό κόσμο*⁴³. Τα πρώτα δείγματα αυτής της πολεμικής είχαν φανεί ήδη στο Tractatus με την μορφή μιας κριτικής του σολιψισμού.

Ο Βιτγκενστάιν θέλει να ανατρέψει τη νοησιαρχία. Δεν δέχεται ότι τα θεμέλια της γνώσης μπορούν να τεθούν μόνο από τη διάνοια⁴⁴. Ανατρέπει την καρτεσιανή διχοτομία νου-σώματος και, μέσα από μια θεραπευτική στάση απέναντι στη μεταφυσική, διαμορφώνει ένα νέο φιλοσοφικό μοντέλο του εαυτού, πολύ πιο στενά συνδεδεμένο με τον φυσικό κόσμο. Δεν προσπαθεί να εξαλείψει τελείως την έννοια του «εσωτερικού» της συνείδησης⁴⁵, αλλά να βρει όπως λέει ο Kenny έναν μέσο δρόμο *ανάμεσα στον αδιάλλακτο συμπεριφορισμό και τον αδιάλλακτο ενδοσκοπισμό*⁴⁶.

Η γλώσσα και κυρίως η χρήση της γλώσσας, το καθημερινό γλωσσικό παιχνίδι μέσα στις γλωσσικές κοινότητες παίζουν πρωταγωνιστικό ρόλο σε αυτήν την προσπάθεια. Σε μια ιδιωτική γλώσσα απουσιάζει το κριτήριο για την ταυτότητα του αισθήματος. Η γνώση του παραδοσιακού καρτεσιανού μοντέλου και των κλασσικών εμπειριστών βασίζεται σε κάτι που δεν μπορεί να είναι φορέας γνώσης. Ο Βιτγκενστάιν, επισημαίνοντας αυτό το σημείο μέσα από το επιχείρημα ενάντια στην ιδιωτική γλώσσα, θέτει ένα πολύ σημαντικό ερώτημα που, μέσω της γλώσσας, μετατοπίζει το επίκεντρο της φιλοσοφικής αναζήτησης από το εσωτερικό του ανθρώπινου νου στο εξωτερικό:

Πώς αναγνωρίζω ότι αυτό το χρώμα είναι κόκκινο; - Μια απάντηση θα ήταν: «Έχω μάθει ελληνικά»⁴⁷.

42 Φ.Ε., σ. 13-14

43 Kenny, σ. 362

44 Kenny, σ. 365

45 Βαλλιάνος, σ. 227

46 Kenny, σ. 366

47 Φ.Ε., σ. 152

Βιβλιογραφία

- Βαλλιάνος, Π. *Φιλοσοφία στην Ευρώπη: Νεότερα και σύγχρονα ρεύματα (19^{ος}-20^{ος} αιώνας)*, ΕΑΠ, Πάτρα 2004
- Kenny, A. (επιμ.), *Ιστορία της δυτικής φιλοσοφίας*, εκδ. Νεφέλη, Αθήνα 2006
- Wittgenstein, Ludwig, *Φιλοσοφικές Έρευνες*, εισαγωγή - μετάφραση - σχόλια Π. Χριστοδουλίδης, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1977
- Μολύβας, Γ., *Φιλοσοφία στην Ευρώπη τόμος Β'*, ΕΑΠ, Πάτρα 2004

You are free:

- to copy, distribute, display, and perform the work

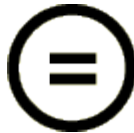
Under the following conditions:

Attribution. You must give the original author credit.

Noncommercial. You may not use this work for commercial purposes.

No Derivative Works. You may not alter, transform, or build upon this work.

- For any reuse or distribution, you must make clear to others the license terms of this work.
- Any of these conditions can be waived if you get permission from the copyright holder.

Your fair use and other rights are in no way affected by the above.